

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 4. junia 1853.

List 45.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množi.

Po nauku dr. Stöckhardt-a.

Vémo, da ga ni kmetovavca, kateri bi groš verigel od sebe na cesto, in še krajcarja ne. Kaj takega storiti, bi mu vest ne pripustila. Brez števila pa je kmetovavcov, ki brez vse vesti zametujejo nečimerno ne le groše ali krajcarje, ampak cele kupe tolarjev, ktere bi si brez vsega truda ohraniti zamogli. Smeti vsake sorte, kakoršnih je v hiši, okoli hiše in na dvoru vsaki dan dosti: to so tisti groši in tolarji, katerih kmetovavci ne porajtajo, ktere pa, če bi se pridno spravljale in umno obračale, bi vergle veliko gotovega dobička leto in dan.

To je vendar čudno, da je še toliko kmetovavcov, ki ne véjo, da razun živinskega gnoja je še veliko družih reči gnoj, in vendar bi imelo to prva vednost vsacega kmetovavca biti, ker gnoj je podlaga vsega kmetijstva, gnoj je zlata ruda, iz ktere vsi pridelki izvirajo, gnoj je začetek in konec kmetijstva. Brez gnoja bi ne bilo celò nič na svetu!

Se vam morebiti taka govorica čudna zdí? — Le se čudite! Al s tem, da se čudite, še ni nič opravljeno. Spoznati morate to tudi; tako bojo po spoznanju prišle naše kmetije na boljši stan. In to je namen tega podúka.

Da se pa to zgodi, je prvo: da kmetovavec vé svoje prave prijatelje ločiti od lažnjivih priliznjencov, in da tem sloví da. Tak lažnjiv priliznjenc, kteremu kmetje več verjamejo kot vsacemu družemu poštenemu človeku, je pa — stara navada, stara šega, staro kopito.

Že od mladih nog so kmetje, dojeni z mlekom starih vraž, s starim kopitom dobro znani, — staro kopito je tisti prijatelj, ki jim vselej prav dáje, ki jim nikdar nasprot ne govori; — se vé da s takim prijateljem se vsak rad sprijazni, ga za ljubega preroka čislja in za svét praša, kadar mu je sveta potreba.

Čeravno je pa ti prijatelj prav krotka in miroljubna stvar, vendar zarenčí in zobé pokaže takrat, kadar ga hoče kdo v njegovem pokoju zdráziti. Zato je staremu kopitu vsaka nova reč zo-perna, gnjusna, malopridna. Ker pa se staro kopito ustavlja vsaki novi znajdbi, ga je tudi teško premagati, ker ravno tisto orodje, s kterim se povsod drugod vse opravi, pri njem nič ne zda, zakaj za pamet, za dokaze, čeravno so jasni kot

beli dan, on nič ne porajta. Če mu rečeš: „to ali to je zavoljo tega potrebno in dobro“, boš le bob v steno metal, ker njemu noben pameten dokaz v glavo ne gré. Če mu dokazuješ, da je velika škoda, ako se pustí gnojnica odtekati po dvorišu in na ulice, ti bo staro kopito odgovorilo: „tako je bilo zmiraj pri naši hiši“. Če mu svetješ globokeje orati, bo staro kopito zavernilo: „znabiti da je to drugod dobro, pa za naše polje to ni; to bomo vendar mi nar bolje vedili, ker smo pri tem že 50 let“. Če mu priporočaš: „razdelite gmajno, ki vam nič prida ne donaša, in naredite si njivo ali senožet iz nje“, ti bo staro kopito zarenčalo: „ja, kaj še! kam pa bomo gonili živino na pašo? čmu bi bili pa spasniki, če bi ne bili za živino“.

Tako bi to staro kopito zmiraj vse le s tem odbijalo, da tako je tudi nekđaj bilo! Da v vsaki reči se ljudje spametvujejo, to staremu kopitu ni dopovedati, — da kmetijstvo je vednost in znanstvo, kakor vsako drugo opravilo, ktero se vsako leto zboljšuje, tega staro kopito celò ne verjame, — da to, kar je kadaj dostojno bilo in dobro, ne more dan današnji dobro biti, to staro kopito ne da po nobeni ceni veljati, čeravno čuti, da so potrebe sedanjega časa veliko večí, ko so nekđaj bile.

Al, dragi moji, nikar ne mislite, da sim vojsko napovedal vsemu staremu. Nikdar! Bog daj! da bi marsiktera stara reč sopet se povrnila, kakor je nekđaj bila; marsikaj bi bilo bolje, tudi v gospodarstvu kmetov. Še pomnim iz svojih mladih let, kako častiljiv je bil marsikak star gospodar, ki se je v vsem obnašal kakor oče proti svoji družini, ki je ž njo vred delal, ž njo vred jedel, ž njo vred molil. Kako se je v 25 letih vse to spremenilo! Kako pa se sedaj večina gospodarjev obnaša proti svoji družini! kako je razrušena tista lepa družinska vzajemnost, ki je nekđaj kraljevala med gospodarjem in njegovimi pošli! Zdaj grejo gospodarji svojo, in pošli svojo pot. Zares! ako bi ne bili stari dobri gospodarji tako redki postali, tudi dobri pošli bi ne bili tako redki dan današnji!

Ni tedaj vse staro slabo; pa kar je slabega, to moramo naravnost odkriti in brez milosti grajati, ako ravno jo zamerimo pri starokopitnežih celega sveta. Bog nam ni za to uma dal, da bi ga zakopali v zemljo, ampak za to, da napredjemo ž njim, da se vsak dan kaj več naučimo, da vsak dan kaj zboljšamo.

Veliko, sila veliko pa se moramo še o tem učiti: kaj vse je gnoj, kako ga množiti.

(Dalje sledí.)

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 8. junia 1853.

List 46.

Gospodarske skušnje.

(*Moč reži.*) Pšenica nek nikdar snetjava ne postane, če se rež vmes seje. Tudi je rež vmes pšenice sejati v tacih krajih dobro, kjer se sama pšenica slabo obnaša. Tudi graha rodovitnost, ki sam na nekteri zemlji noče prav rasti, se močno povzdigne, ako se jara rež vmes seje.

(*Glava goveje šivine kaže: ali je šivina za pleme dobra ali ne.*) Glava goved, ki so za pleme dobre, je lahka in tanjka, ne debela in teška. Tanjka glava je znamenje tanjših, pa krepkih in terdnih kosti. Kakor glava in dlaka, tako je meso in loj. Debela teška glava naznanjuje debele gobaste kosti; živina s tacimi kostmi še za vprego ni dobra. Volovska glava pri kravi je večidel gotovo znamenje, da nima posebne vrednosti. Teleta z velikimi glavami, ki jih poerbajo od bika ali matere, overajo tudi rojstvo njih.

(*Bolezni čbel.*) Za naj nevarniši bolezin velja gnjilina zalege, ker je tudi nalezljiva. Spozna se lahko. Ko hujši postaja, umerje veliko čbel in celi panj nazadnje smerdi. Vzrok bolezni je v tem, ako se prezgodaj in preveč satovja v jeseni izreže, slaba piča in prehlajenje panjů. Zoper to bolezin ni pomočka; ni tedaj družega storiti, kakor celi panj pokončati. — Griža ni nalezljiva. Vzrok je prehlajenje, za to se svetjejo zavolj gorkote slamnati panjovi. Spozna se lahko iz smerdliivega, svitlo rudečega poblatenja. Pomočki so: panj djati na čisti zrak, pridno ga snažiti, in bolnim čbelam obilne piče, starega dobrega medů, dajati.

(Iz pomenkov Dunajskih čbelarjev).

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množi.

(Dalje.)

Skušnje družih krajev.

Kako visoko cenijo in kako pridno pobirajo in spravljajo v Belgii vse, kar je za gnoj dobro, naj se prepričajo naši bravci iz sledečih skušinj.

Pešena zemlja v Belgii ni kaj rodovitna, zato jo morajo kmetovavci ondi vsako leto pridno gnojiti. Čeravno imajo živine dokaj, vendar tisti gnoj, ki ga od živine v hlevu pridelajo, ni zadosti. Oni si tedaj z nar veči pridnostjo napravljajo mešani gnoj (Kompostdünger).

Velike kmetije imajo za to posebnega človeka, ki se gnojničar (Düngervoigt) imenuje in je oskerbnik gnojniš. Blato iz luž in grabnov, plevel, rušje, cestno blato in cestne smeti, ktere dá vsak kmetovavec v okolici svojega posestva z močnimi metlami

vkup spravljati, devajo na gnojniše, kjer vso to sodergo se mešajo z apnom, s pepelom iz mjarlij (zajfarij), s pepelom iz premoga in šôte, in s kurjekom, golobjekom in človeškim gnojem. Vës tak kup premetvajo večkrat in vselej ga polivajo z gnojnico. Le kadar je vse do dobrega vdelano, sognjito in premešano, peljejo gnoj na njivo.

Stari in mladi spravljajo v Belgii gnojne reči in delajo take gnojniša ali za domačo potrebo ali za prodaj. Po mestnih ulicah pobirajo ubogi ljudjé gnoj; vse kar najdejo za to pripravnega, pobirajo v peharje ali vozičke, in se dostikrat skavsajo, če dva pobirača planet ob enem čez kupec *). Zato so pa tudi tam ulice povsod tako snažne, da nikodar tacih ne vidiš, — zato je pa tudi kmetijstvo v Belgii na tako visoki stopnji, da malokje drugod tako. Belgianci vejo, da krava se le pri gobcu molze, njiva pa le po gnoju nar veči pridelk daje.

Nabrano zalogo spravljajo ubogi na določene kupe zunaj mesta, terga ali vasi, kjer vse, kar je bilo po ulicah nabranih smeti, šute, blata, ostanjokov iz fabrik in mnogoverstne druge soderge, pride na okrogle, špicaste kupe in se s scavnico poliva.

Ti kupi po lastnosti nabranih reči se prej ali pozneje sparijo in začno vreti. Na to pa se pridno pazi, in kakor hitro je en kup tako vroč, da roka va-nj vtaknjena, vročine ne sterpi, se berz razkoplje. To se trikrat ponavlja, in po tem se kup prodá. Prodá se pa tam gnoj vsaki dan lahko, ker Belgianci vejo gnoj vedno dobro ceniti.

V Brügg-u živi blizo 600 ubozih ljudi od nabiranja cestnih smeti. Gnoj iz sekretov pa še ni v ti rajtangi; iz samega sekretnega gnoja skupi mesto na leto čistih 10.000 tolarjev.

Zato pa tudi v tacih krajih, kjer taka pridnost v nabiranju gnoja kraljuje, nič beračev nimajo, in mestna gosposka vleče iz gnoja vsako leto lepe dohodke.

V Belgii je pa tudi velika kupčija z gnojem. Posebne družbe in imenitne kupčijske hiše se pečajo s prodajo gnoja. V Brüssel-u je neka družba nabiranje in odpeljavanje gnoja v najem (Pacht) vzela, ktera ima tudi v družih krajih prodajavnice gnoja in opravilnike zato postavljene. Ta družba kupčuje: 1) s smetmi in blatom po ulicah nabranim, 2) s človeškim gnojem iz sekretov, 3) s sôtnim pepelom, 4) z lanénimi in ogersičnimi pre-

*) Ta hvale vredna navada, pridno špogana je bila nekđaj tudi v Krajskem mestu. Od tod, ker sta se pobirača živinskega gnoja večkrat spërla in še le pomirila, ko je vsak polovico kupe dobil, je še dandanašnji znana zabavlica, s ktero vnanji prebivavce Krajskega mesta dražijo. »vsak pol«.

šami (pèrgo) za gnoj, 5) s tičjikom, guano imenovanim, itd.

Da je tak mešani gnoj posebno dober gnoj, vsak lahko zapopade iz tega, ker taka mešanica ima za več sort rastljin redivno moč v sebi. Kakor za njive, je tak gnoj tudi za travnike posebno dober.

V sledečem nauku hočemo razlagati koristnost vsih tacihi stvari, ki so dober gnoj, in vrednost njih razodeti iz kemijskega ozira.

(Dalje sledi.)

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Kemija — in kuhinska sol.

(Dalje in konec.)

Naše preiskovanje kuhinske soli še ni pri kraju. Vidili smo, jo polivaje z žvepleno kislino, kako je bežal zelenkast puh (solnokisli gáz, klor) iz nje. Pa kaj je tista stvar, tisti zvesti tovarš, na kterega je bil bežeči gáz tako navezan, da ga je le huda sila hudičevega olja (žveplene kisline) ločila?

Radi bi jo vam pokazali čisto, samo po sebi, kakoršna je, — al to nam v tem hipu ni mogoče, ker hudičevo olje jo je spet tako objelo, da je ne izpusti z lepo, in da je revica spet po ti zedimbi popolnoma nova stvar postala — tista sol, katero zdravniki močno rabijo in visoko čislajo, in kateri je pred 200 leti kemikar Glauber imé dal „čudodelne soli“.

Je scer hudičevo olje terdovraten pajdaž, kterega ni lahko pregnati, kamor se je vgnjezdul, vendar pri kemikarju ni milosti, — spustiti mu mora tisto stvar, ktere iše. In, kaj mislite, s katero silo bo spodil žvepleno kislino? Mahoma ne bo šlo, pa poredoma bo moglo iti. Žeréče oglje je tisti pomoček, ki odpelje hudičevemu olju kislic v podobi ogeljnokislega gaza. Žveplene kisline smo se sedaj znebili, al žveplo je ostalo; kaj pa bo s tem? Tudi za-nj si poiše kemikar prijatla, ki se ž njim združi in ga odpelje tisti stvari kuhinske soli, po kateri sledimo — in ta stvar je natron (soda), ktera, s potašelnom v eni versti, se šteje k tako imenovanim lugastim solém, zato, ker ž njimi enacih lastnost so jo nekdanj (do konca preteklega stoletja) le iz pepéla nekterih morskih rastljin izluževali. Sedaj se dobiva iz kuhinske soli, kolikor koli je je treba.

Al je pa natron res pervina, ktera se ne dá dalje razkrojiti? Do leta 1807 se je to od vsih lugastih soli in zemelj mislilo, ktere vse so prištevale k enojnim, ne više razdeljivim rečem. Tako pa ni dandanašnji, ker že 50 let je znano, da natron je dvojna reč, obstoječa in ločljiva v svitli, lahki in sila mehki rud ali metal, ki se natrium imenuje, in pa v kislic, ki sta med sabo nar veči prijatla, in scer taka, da kjer koli se najmeta, se berž sprimeta in zedinita.

In tako smo dospeli konec svoje preiskave, ki nam je na eni strani razodela klor, na drugi natrium kot obstojna dela kuhinske soli.

Dalje ne more dandanašnja umetnost. Tukaj ji je meja postavljena, na kateri se spozna, da natrium in klor, ki sestavljata kuhinsko sol, se štejeta v versto tistih 62 pervin, iz kterih je po dandanašnji kemijski vednosti vés svet vstvarjen. Al kemija ni prederzna vednost, ki bi rekla, da že vse do zadnega vé. To, kar danes mislimo, da je enojno, bojo morebiti prihodnje skušnje razodele, da je dvojno, trojno.

Tako je v vsem na svetu. Kar je nekdanj popolnoma veljalo, ni dandanašnji več tako. Kemija namóčitno kaže, da veliko razpade v malo, in da iz malega zraste veliko.

Naj bi nam bili tudi manj učeni bravci na tem po-

tovanju marljivo sledili! Čeravno morebiti vsega natanjko razumeli niso, to so vendar lahko spoznali, kako velika in važna vednost je tista, ki se pečá z razkrojevanjem in sostavljanjem stvari na svetu. Vsak kmetovavec, vsak obertnik je lahko iz tega spoznal, da taka vednost ni prazna, ni puhla učenost, — da vsaka stopinja, ki jo kemija dalje stori, je gotov dobiček za občinstvo. — da se nam je treba vsim na svetu veliko učiti, in da le tisti je s pridom kmetovavec, rokodelc, obertnik in kavec, kteremu ni svet z dilami zabit!

(Svobodno po čas. »Natur«.)

Slovanski popotnik.

* Gosp. Ferd. Mikovec, častiti vrednik „Lumira“ je dal v časopisu českega muzea natisnjeni znamenivi življenjepis Mateja Hutskega, slavnega slikarja, v posebnem natisu na svetlo.

* Gospod Godina, izdatelj Teržaškega koledarčka in knjižnice: „Njegovo veličanstvo avstrijski cesar Franc Jožef v veliki smertni nevarnosti“ se je namenil v Terstu izdajati vsak drug mesec občasni spis za prosto ljudstvo pod naslovom: „Voditelj k znanstvu“ in povabljuje že prijatle berila k naročbi. Cena vsacega zvezka bo znesla le 10 kr.

* Gosp. arhivar Kukuljević in predsednik zgodovinskega društva v Zagrebu se ima podati v Beč in Benetke, v ondašnjih knjižnicah sledit po spisih slovanske dogodivščino zadevajočih; namesti njega je ti čas za vodja zgodovinskega društva gospod četnik Mihajlo Sabljar zvoljen. — Zgodovinsko društvo želi, da bi se druge društva ž njim zjediniše.

* Gospod Kuzmanić, kteremu je ilirska matica poslala za prestavo „das Buch der Natur“, je to delo matici s pristavkom nazaj poslal, da mu ni mogoče prestave preskerbeti.

* Akademia krasnih umetnost v Varšavi, vstanovljena od ruskega cara, se bo letos odperla.

* Gosp. Moravsky je spisal dogodivščino poljsko v treh delih.

* Pisatelj Kirgisa, gosp. Zielinsky oglašá svojo novo pesem „Stepi“.

* Kořenovsky je pripravil za Lvovsko gledališče novo dramo: „Reputacya v miasteczku“.

* Slavni Palacky je prestavil, ko je bil v Parizu, „Histoire de la conquête d'Angleterre par les Normands etc. par Ang. Thierry“ v česki jezik.

* Gosp. profesor Schleicher spisuje v doklado dunajskih vradnih novin obširin sostavek pod naslovom: „Die verschiedenen Richtungen der Slavischen Sprachwissenschaft in Oesterreich“.

* Gosp. prof. Zap je pripravil k tisku prav lepo humoristiško povest pod naslovom: „Vojna v grammatice latinské“.

* Fr. Špatny je dokončal česki lovski slovník. Celo delo, kteremu je tudi staročeske lovske pesmi pridjal, obseže 20 pol.

* Posebno imenitno delo v ruskem jeziku je prišlo na svitlo od cesarske akademie véd, in sicer od odbora za ruski jezik in slovesnost, ki je različnega zapopadka, posebno lepoznanškega in jezikoslovnega.

* V Pragi je prišel na svitlo česki slovník umetniškega imenoslovja za gimnazie in realne šole. Predgovor k temu delu je spisal gosp. Šafařík.

* Gosp. Vaclav Horak, vodja godbe v cerkvi sv. Marie snežnice v Pragi, oglašuje novo delo, namreč spevnik za šole.

* Gosp. Antonin Fryč oznanuje, da je že začel veliko delo: „Prirodopis evropskih ptic“ izdavat; prišlo bo v 16 zvezkih po čvetero tabel na svitlo. Naročnina za celo delo znese 25 for.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 11. junia 1853.

List 47.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množi.

(Dalje.)

Kaj vse je gnoj?

Sila velika stvar na svetu je gnoj. Vendar je žalostno, da je sila veliko kmetov, ki tega ne vejo in mislijo, da le edino to je gnoj, kar spod živine ali človeka pride. Koliko tisuč in tisuč mernikov žita bi se vsako leto več našlo, koliko tisuč in tisuč centov sena bi se več nakosilo, koliko več družih pridelkov bi se pridelalo, ako bi vsi naši kmetovavci spoznali, da gnoj je vse, kar rastlinam v živež služi.

Ker pa se naši kmetje niso dosihmal nikdar kmetijstva učili in še le v poslednjih letih so modrejši možaki med njimi k temu spoznanju prišli, da kmetijstvo je vednost kakor vsaka druga, ki se učiti mora, jim ni za zlo vzeti, ako so samim sebi toliko let škodo delali. Dobri izgledi so edini pomoček bili, da je tu in tam kak kmet umniši si za gnoj prizadeval, ker resnične so Vertovcove besede: „kmet jo mora popred viditi in s perstom potipati, potlej še le posnema“.

Dandanašnji se je že veliko o tem na bolje premenilo. Umni kmetje, spoznavši, da se mora vediti in brati, kaj se v kmetijstvu po svetu godi, že poskušajo, kar za dobro spoznajo, in obderžé, kar jim je lastna in skušnja družih poterdila.

Takim bo vstreženo, ako se jim razloži vrednost gnojnih reči bolj natanjko, da zadobé temeljito vednost o tem, kar je podlaga vsega kmetovanja.

Ker je vse to gnoj na svetu, kar več ali manj rastlinju v živež služi, bomo našli nar poprej vse gnojne stvari, ki jih najdemo v zemeljnih, rastlinskih in živalskih ognjuskih.

1. Zemeljni ognjuski so:

Razun gipsa ali mavca, živéga apna, laporja ali soldana itd. se štejejo v to versto:

Pepél vsake baže, namreč pepél lesa, premoga (kamnitega oglja), šôte ali suška, po perilu ostajoči lug itd.

Razsipi od starih zidov ali šuta, ilovnati ali apnéni zamečki, čepine cegla.

Cestni prah in cestno blato.

Blato iz bajerjev, grabnov itd.

Razpadena žlindra iz plavžev za železo, razpadeni apnéni ostanjki iz mnogih fabrik in svečarij, pepél iz apnénic, cegelnice itd.

2. Rastlinski ognjuski so:

Plevél vsake baže, pirnica, rušje, listje, bičje, ločje, terstje, praprot, pezdirje, mah.

Žaganje, hišne ali borjačne smeti, treske in drugi leséni ostanjki.

Saje lesa, premoga in šote, ogluje ali ogelni prah.

Ostanjki od farbarskega lesa, ognjuski iz farbarij in tiskarij, ostanjki strojarskega čresla.

Gobe, tropine vina, óla, jesiha, sladje, senene merve, ki niso za klajo.

3. Živinski odpadki.

Razun navadnega gnoja spadajo v to versto:

Mesovje, kite, kože, kri.

Dlaka, šetine, perje, volna, klubučevna, usnje.

Kosti, parklji, kopita, rogovi.

Kebri vsake sorte, hrošči, polži, červi, gosence.

Ostanjki košeni (špodium) v cukrofabrikah in družih fabrikah, kervini ostanjki, zaveržki od koč v strojarijah in limarijah, zrezki, ostružki in ostanjki glavničarjev in družih rokodelov, zaveržki volnatih cunj v papirnicah, volnéni prah v suknarijah, vsi živinski ognjuski iz mesnic, konjederšnic.

4. Še drugi odpadki:

V hišah: žajfnica, lug po belanju prediva, pomije, slane vode.

Iz fabrik: kislá voda v oljnih rafinarijah, beliših in tiskarijah (drukarijah), perilna voda v suknarijah, spodnji lug v žajfarijah, gazna voda v fabrikah, kjer gazno svečavo delajo itd. (Dalje sledí.)

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Podali se bodemo v svojem današnjem potovanju do sonca in lune, v vodo in po zemlji, zvedit kakošno mično novico.

Začnimo s soncem. — Kako veliko je sonce in kako delječ je od nas? Sonce premeri luno 11.244-krat, ker sonce je v premerju 193.260 zemljopisnih milj veliko; ali, če to reč bolj po domače rečemo: sonce, če bi luno ravno pred-nj postavili, bi krog in krog še za 72.944 milj čez njo gledalo. — Iz sonca se da 1 milion in 300.000 tacih okroglih stvari narediti, kakor je zemlja naša. — Popotnik, ki storí na dan 10 milj hodá, bi potreboval 540 dni, da bi krog in krog zemlje priromal, — da bi pa prišel v takem hodu okoli sonca,

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, namreč
v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., scer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 15. junia 1853.

List 48.

Gospodarske skušnje.

(Mokro vreme nam žuga senó pokvariti, ako se ne bo moglo suho domú spraviti.) Čeravno vémo, da nobeno sušilo se nemore primerjati s soncem in sapo, vendar opomnimo kmetovavce v „Novicah“ že večkrat omenjenih pripomočkov, ako so v stanu, se jih poslužiti, če bi se primerilo, da bi ne mogli sena popolnoma suhega domú spraviti, namreč: 1) da na senicah ali podu poverstoma na eno lego sena devajo eno lego slame; slama suši seno in dobí po njem tudi prijetin okus za živino. Se vé da tako zamore le tisti ravnati, kateri ima slame in prostora zato. 2) Na Nizozemskem si napolnejo več dolzih žakljev s senom ali z rezanco in jih postavijo po koncu na več krajih poda ali senice; okoli njih zložé seno na kup, in kadar s kupom pridejo do verh žaklja, potegnejo žakelj vún, da v kupu ostane luknja, skozi katero soparica beži. 3) Tretji pomoček je sol; kúp sena se potrese s soljo (na 2 centa sená 8 do 20 funtov solí, kakor je seno manj ali bolj mokro); med seno je dobro tudi tukaj slame pokladati. Sol vleče mokroto na-se, in varje, da se seno ne spari. Se vé da takega pomočka se zamorejo le v tacih krajih poslužiti, kjer je sol dober kup. — Bog daj, da bi nam vsega tega ne bilo treba!

(Rast in odebelenje mladih prascev pospešiti). Vzemi eno pest kvasú (krojavic), raztopi ga v gorki vodi, potresi to s černo moko (kake 2 pesti) in primesaj en lonec skuhanega in zmučkanega krompirja. Vse skup dobro zmešaj in daj čez noč se kisati. Drugo jutro se pridenete te skisani zmesi kake 2 pesti k navadni piči. Tako ravnaj naprej, da si te zmesi vsak dan eno pest za kvas družega dneva obderžiš, s katerim na večer novo zmes narejš. Na to vižo so se prasci v prvi četrti leta močno spitali, brez da bi se jim bilo navadne piče preobilo dajalo.

(Zoper muhe) je mušnica, strupena muhja goba. Pa mušnica je nevarna reč. Brez vse nevarnosti pa je nek grenk les, ki se v apoteki dobí in kvasia imenuje. Ti les se na vodi (skoz pol ure) kuha in ta voda, pa močno oslajena s cukrom ali sirupom, se postavlja v plošnjatih posodah muham. Če pa hočemo kakošno reč muh obvarovati, ktera se namažati da, je nar boljše za to: lavorovo (lorberjevo) olje, ki se v apoteki dobí. Mesarji v Gentu s tem mesoprodajavnice muham branijo, da z lavorovim oljem namažejo vrata in oknja.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množí.

(Dalje.)

Pretes zemeljnih gnojnih stvari.

Da rastljine zamorejo živeti in dobro obroditi, potrebujejo zraven svitlobe, gorkote, mokrote in zraka še množega družega življeja, kateri v celó majhnih drobcih tiči v tisti stvari, ktero perst ali zemljo imenujemo.

Čeravno vsak kmetovavec vé, da na vsaki zemlji se ne sponša vsak sad enako dobro, se jih vendar le malo spusti v bolj natanjčno preiskovanje tega; zadovoljni so, da rečejo: ta zemlja je dobra ali slaba, gnojna ali pusta, pešena ali ilovnata, suha ali mokra itd.

Od tod, ker so s tako le poveršno vednostjo zadovoljni, pa menda tudi pride, da večina kmetov družega gnoja ne porajta, kakor tistega izpod živine ali človeka.

Ko bi vsi kmetje vedili, da kakor človek in živa tudi rastljine potrebujejo mnogih solí za živež, — da potrebujejo žvepla, fosfora, apnenine, korenine in mnogih družih reči, ktere očitno najdemo v pepelu sožganih rastlin: gotovo bi si pridniši prizadevali tacih reči veliko skup spraviti, ktere imajo redivne soli in zemlje v sebi.

Ker pa vsak lahko zapopade, da nevidljivo tanjke so cevčice, po katerih koreninice serkajo svoj živež iz zemlje, bo tudi lahko spoznal, da lugaste soli in persti ne grejo naravnost kot take v rastljine, ampak združene s kakošno kislino in raztopljene v vodi, ktero serkajo koreninice. — Po tem uvodu začnemo preiskovanje posamnih gnojnih reči:

1. Pepél od dèrv *) (Holzasche). Gnojne stvari v tem pepélu so lugaste soli (Kalisalze) in fosforne persti (phosphorsaure Erden); zraven teh je v njem tudi nekoliko ogeljnokislega apna. Te soli in persti so živež rastlinam, iz njih izvira gnojna moč pepéla. Ker si je pa lés zlo inak, in ker tudi lés enega plemena se spreminja po letnem času, lahko iz tega vsak spozná, da se tudi omenjeni obstojni deli pepéla zlo spreminjajo, da tedaj tudi med pepéлом in pepéлом mora razloček biti. V dokaz tega povémo, da v pepélu lesa divjega kostanja, ki je bil spomladi sekan, smo našli potašelja 57 delov, v pepélu jeseni sekanega pa le 17, — solnokislega potašelja spomladi 10 delov, jeseni le 3, fosforne kislíne spomladi 19 delov, jeseni 21, apnenika spomladi le 6, jeseni pa 51 delov.

*) Lés za kurjavo imenujemo v slovenskem jeziku dèrva.

Pepél listnatega lesa (listovja) ima vedno več potašelja in fosforne kisline v sebi, kakor hovje. Zato je pepél listnatega lesa za gnoj več vreden kakor pepél hojovja.

2. Pepél od šôte (Torfasche). Še manj stanovitna je gnojničnost šotnega pepéla, kakor dervinega, ker med šoto in šoto je velik razloček. Pa šotni pepél je vselej veliko manj vreden kot pepél lesa; zakaj? — zato, ker šotni pepél celó malo potašelja in tudi malo fosforne kisline v sebi ima. Če bi hotli šotni pepél primerjati z lesnim, bi jo nar bolj zadel, ako bi rekli: šotni pepél je enak izsluženemu pepélu, ki je po izsluženju svoje nar boljši gnojne stvari zgubil.

Če pa šotni pepél ima gnojnega potašelja in rodovitne fosforne kisline tako malo v sebi, v čem pa vendar obstoji njegova gnojna moč? — v gipsu (mavcu), ogeljnokislem in fosforokislem apnu obstoji in je tolikanj več ta moč, kolikor več ima teh stvari v sebi. Kako različna zamore gnojničnost šotnega pepéla biti, se lahko razvidi iz tega, da nekteri pepél ima komaj polovico enega dela fosforokislega apna v sebi, nekteri pa 2 dela, — nekteri ima le 3 dele ogeljnokislega apna in ravno toliko gipsa, drugi pa 10 delov v sebi.

3. Pepél od premóga (Steinkohlenasche). Ti pepél je v nekterih krajih zlo zaničevan, al to je škoda za kmetijstvo; zakaj? — prvič zato: ker ima zraven trohice lugastih soli precej apna in žveplene kisline v sebi; apno in žveplena kislina pa ste dober živež rastlinam; drugič pa pepél premoga zavolj ravno omenjenih delov in zavolj ilovnatih stvari, ktere v sebi ima, zamore gnjilim rečem smrad odzvati in njih amonjak tako vkrotiti, da ne more izpuhteti. V taci krajih tedaj, ker s premogom kurijo, ne morejo cenejšega pomočka imeti sekretom smradu odvzeti, kakor če veržejo včasih kak pehar tacega pepéla v sekret, kteri brani, da nar bolj gnojni puhi ne morejo zbežati. Ti pepél tedaj, ko od ene strani jemlje stranišem smrad, množi od druge rodovitnost gnoja. Kakor za straniša je tudi za gnojniša ti pepél prav dober; le skoz mrezo naj se poprej vselej premeče, da se očisti debelih in kamnitih ostanjkov. (Dalje sledi.)

Starozgodovinski pomenki.

Tudi po gornjem Štajeru je Slovenec ob času rimskega vladarstva prebival.

Rastožil Davorin Terstenjak.

Iz rokopisa: »Kdo so bili Noričani in Panonci, Kelti ali Slovenci?«
(Konec.)

Če zdaj ostanke te avatare, kakor se najde pri severnih Slavenih, in kakor nam jo je nemški kronist zapisal, z indičko povestjo primerimo, dobimo terdni dokaz jednakosti indičke in slavenske mitologie ¹⁾.

Ponudi se mi priložnost tukaj mimogredé o načinu

¹⁾ Besede Ditmarove se glasijo takole: »Est urbs quaedam in pago Rediorum Riedegost nomine tricornis ac tres in se continens portas, quam unique silva ab incolis intacta et venerabilis circumdat magna. Duae ejusdem portae cunctis introeuntibus patent, tertia, quae orientem respicit et minima est, tramitem et mare juxta positum et visu nimis horribile, monstrat. Testatur idem antiquitas errore delusa vario, si quando his seu a longe rebellionis asperitas imminet, ut e mare predicto aper magnus et candido dente et spumis lucescente exeat sequae in volutabro delectatum terribili quassatione multis ostendat«. (Ditmar edit R. R. Steinhart VI. p. 65.)

starih mest slovenskih nekaj govoriti. Ditmar piše, da je mesto Riedegost bilo tricornis, to je, da je obstalo iz treh mestnih delov. Takšna še so današnji dan mesta serbska in bosanska, ktera obstojijo iz grada, varoša in palanke. Takšno mesto se je brez dvombe v-lelo celo, zato imena mest Celina pri jadranskih Venetih, Cele polatinčeno Celeja, Celovec, Klagenfurt. Kako je iz Celovca »Klagenfurt« postalo, ne morem zapopasti; morebiti kakšni bavarski markgraf ni prav slovenski znal in besedi Cvilouc (cviliti, klagen) in Celouc spremešal. Nekteri izpeljujejo nemško ime mesta Klagenfurt od »Glanfurt«, to je, brod čez rečico Glan. Naj to koroski zgodovinoslovci razjasnijo. Ime mest Celina, Cele, Celovec se najde tudi kakor lastno ime in sicer v obliki CELAT ²⁾, in polatinčeno v imenih Totius, Totulus, Totella ³⁾ itd.

Druga imena slovenska na gornjo-štajerskih kamnih so ILARA ⁴⁾. Ime Ilara je sanskritsko in slovensko. Il se veli v sanskritu iti in gibati (Eichhoff pag. 211.) — primeri slovensko: ilati. Ime Ilara se na ravno tistem kamnu najde polatinčeno: Ittuna, Ittun.

Dalje najdemo slovensko ime CESTVS in CAESTVS ⁵⁾, ktero se tudi polatinčeno najde v imenih Viator, Viatorinus, Viatorina ⁶⁾. Dalje sila dostikrat ime CANTIVS ⁷⁾, ktero polatinčeno najdemo v imenu Finitus ⁸⁾, kanc staroslov. finis. Imenitno je indičko ime BRIGANTIA ⁹⁾, to je, Briguslava. Brigu je bil eden iz deset sinov Bramatovih, kteri je več svetih bukev napisal. (Vollmer 279.)

Na koncu tega sestavka še navodimo samo jedno ime, in to je: TERTVLLINVS, TERTVLLA ¹⁰⁾. Na prvi pogled zagleda hitro vsaki, kteri količkaj slovenski zna, v tem imenu slovensko koreniko: terta, tertula, tertica, vitis, die Rebe. To ime priča, da enkrat sladka terta ni samo do Gradca, temoč še više gor rastla. V listinah runskega kloštra (Stift Rein) sim bral, da je klošter enkrat imel gorno in vinko desetino v Pfanbergu, več ur gor od Gradca, kjer zdaj nikakoršne vinoreje več ni. Ime Tertulin in Tertula se najde polatinčeno v imenih VITELIA, VITEIVLA in VITALVITLVS ¹¹⁾. Toliko bo zadosti dokazati, da ob času Rimljanov ni bilo nobene keltiške duše več v gornjem Štajeru. Mi smo napiseli nabrali od mestica Aussee dol do gradčke gore Sokola (Schökel), ktero Aquilin Juli Caesar tudi imenuje Gessak, brez dvombe Gosnik ali Gosak (blizo Cela je tudi gora Gosnik) in ni smo bili tako srečni le enega edinega celtiškega imena najti. Kamor je vendar toliko Celto-gallov bes odnesel?

²⁾ Muhar 380.

³⁾ Muhar 379. Rodovine Celar, Celinič še živijo na Štajerskem in Horvatskem. Totela v fari sv. Antona v slov. goricah.

⁴⁾ Muhar 347.

⁵⁾ Muhar 402. Rodovina Cestar živi v varaždinskih toplicah.

⁶⁾ Muhar 347. 397.

⁷⁾ Muhar 396. Rodovina Kancian živi v Ptuj.

⁸⁾ Muhar 387.

⁹⁾ Muhar 393. Rodovina Brigant živi v Slivnici.

¹⁰⁾ Muhar 423 in na drug. mest.

¹¹⁾ Muhar 415. 386. V srenji Trojah med Teufenbachom in Muravo v gornjem Štajeru je na rimskih kamnih bog vinogradov izrisan, naga možka podoba, ktera v vsaki roki grozd derži. Brez dvombe je to božanstvo Vitumnus, kteremu v čast se spomeniki v Noriku postavljeni najdejo, ako ni indoslavenski Ziva pod Vitumnom skrit. Na rimskih kamnih berem sila dostikrat ime Vitalis, to so slovenski Zivki in Zivci, kterih je na Štajerskem in Kranskem dosti, kakor tudi jih ponemčene najdemo v štajarskih in kranskih rodovinah Lebeca. Pis.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., seer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, seer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 18. junia 1853.

List 49.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množil.

Pretrés zemeljnih gnojnih stvari.

(Dalje.)

Razsipi ali šuta starega zidovja. Gnojna moč te šute obstoji v lugastih soléh, fosforokislem in ogelnokislem apnu in amoniakovih in solitarokislih soléh. Kolikor več ilovce in kolikor starejši ilovco ima šuta v sebi, toliko več ima ravno imenovanih gnojnih reči v sebi, in toliko bolj gnojje. Gotove skušnje učé, da ilovca v starem zidovju se sčasoma sila veliko gnojnih drobcev z zraka napije, zlasti amoniakovih, ki se v nji v solitarokisli soli spremené. Znano pa je, da amoniakne in solitariske soli rastlinam dobro teknejo, ker gnjilic, ki je v njih, lahko prekuhajo in sebi v živež obernejo.

Le malo žgana opéka (cegel), ktera rada razpade in se lahko spersteni, je razdrobljena ilovnati šuti enaka, tedaj dober gnoj; močno žgana opéka pa je bolj terdemu kamnju podobna, in kakor to, nima gnojne moči.

Apnéna šuta je enaka pesenemu, apnénemu latoru ali soldanu, ki se je z zraka gnojničosti napil: dosto obilo solitarokislih soli bo pa ta šuta takrat imela, ko je bila več časa z gnjilčnimi tekočinami, postavim, s scavnico v dotiki, kakor je apnéni omét (frah) v hlevih, itd.

Cestni prah in blato. Ni vsako cestno blato enako dobro. Vrednost cestnega blata se ravna po lastnostih kamnja, s katerim cesto nasipajo. Je nasuto kamnje kremen, tudi prah njegov ni več vreden kakor drobni pesek; le tolikanj več vrednost ima, kolikor več je njemu primešanega živinskega blata, ki se po cestah trosi. Že več so vredni ostanjki tistega kamnja, ki je lastnosti poljskega spata (kakor granit, beli kamen, porfir, bazalt), ker to kamnje vselej obderži nekoliko lugastih soli, apnjenika, fosforokislina itd., ktere stvari dobro gnojijo, če po dežju in zraku tako kamnje v prah razpada. Prah apnjenika in tako cestno blato je nar boljji, ker je ravno toliko vredno kakor lator in apno samo.

Smeti, pometene iz hiš, dvoriš, mestnih ulic itd. se smejo po vsi pravici že prištevati slabemu mešanemu gnoju. Vsake baže dobra soderga se najde v takim gnoju. Kakošno veliko ceno imajo zaničevane smeti, vejo Belgiški kmetovavci nar boljje, ker oni pridno nabirajo po mestih tak gnoj, in ga polne ladje kupujejo iz Holandskega, da ga mešajo potem s cestnim blatom, s tičjekom „guano“ in z družim gnojem in tako svoje

pešene stepe preminjajo v rodovitne polja in lepe senožeti.

Blato iz grabnov, bjarjev in družih vodotokov. Tudi vrednost tega blata ni povsod enaka, ker voda, ki ga popuša, zemlja, po kateri ta voda teče, in kraji odkodar se voda v grabne steka, preminjajo vrednost njegovo. Voda, ktera priteka iz rodovitnega bolj visocega polja, ali ktera teče skozi vasi ali mesta, donša mnogo rodovitnih smeti; tako blato je kaj dober gnoj. Voda pa, ktera teče skozi gojzdne ali močirne kraje ali po nižavah in pešenih ravninah, popuša le malovredno blato, kterelega gnojna vrednost ni tolikšna, kakor jo nekteri cenijo. Jez sim več sort tacega blata preiskoval, pa sim v 100 funtih komaj 6 do 10 funtov rodovitne sperstenine, 1 funt ogelnokislega apna in komaj 4 lote fosforokislega apna najdel. Nekteri mislijo, da černa farba tacega blata je dobro znamenje njegove rodovitnosti, — al zlo se motijo; tista njegova černa farba izvira večidel iz črnega železnega okisljanca in od oglja kisle sperstenine; — ti dvé reči ste pa malopridni in celó škodljivi rastljinju. Živa priča tega so skušnje, da polje in senožeti, ki so bile gnojene čisto s takim frišnim blatom, so bile slabéji od poprej. Kdor hoče tako samo po sebi malovredno blato zboljšati, naj ga pomeša z žganim apnom ali latorom in večkrat premetovaje naj ga pusti na zraku tako dolgo ležati, dokler kislá sperstenina ne zgubi svoje kislíne in železni okisljanec (Eisenoxydul) se ne spremeni v železni okisanec (Eisenoxyd, rijó), kar se spozná iz tega, da je celi kup rujavkaste farbe postal.

Kolikorkrat kmetovavec tako blato za polje ali travnike rabi, naj ga ima le za podlago, s katero še drug živinsk ali rastljinšk gnoj meša. Potem jo bo dobro opravil. (Dalje sledi.)

Gospodarske skušnje.

Olje iz grojzdnih pešká.

Na Laškem delajo olje iz grojzdnih pešká takole: Sprešano grojzde kuhajo, da peške iz njega dobé, ktere zmelejo v drobno štupo; ti štupi, mešaje jo v bakrenem kotlu, prilivajo tako dolgo vode, da se nobene kepe več ne kažejo v zmesi, potem zgrejejo kotel. Če se tako dobljeno testó v roki zmučka in se pri tem izmed perstov olje cedi, ga deno na konopnéni ali žimnati pajkel in tako v prešo; preše se še enkrat zmelejo in še enkrat se z njimi ravno tako ravna, kakor pervikrat. Iz 100 funtov frišnih pešká se dobi 10, tudi 20 funtov olja za svečavo.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik Dr. Janez Bleiweis.

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 2. julia 1853.

List 53.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množí.

Po dr. Stöckhardt-u.

(Dalje.)

Rastlinske gnojne stvari.

Plevél, pernica in vsaka zelenjava, če se še zelena podorje, je dober gnoj; to vé vsak umen kmetovavec. Pa vse te reči, dokler so še sirove, ne gnojé tako hitro, kakor če se na kup namečejo, da popred sognjijejo, preden se podorjejo. Sognjita taka zelenjava je že zgotovljen in podelan gnoj, kateri služi vsakemu sadu berž za živež, kakor nam kuhano meso. Po sognjiti taki zelenjavi dobivajo rastljine ogeljne kisline in amoniaka, pa tudi lugaste soli, apna, fosforove kisline itd. Iz tiste malopridne stvari in nar bolj nadležnega plevéla, kterega kmetje pod imenom pernice (Quecke) le predobro poznajo, se naredé na to vižo, če je zgnjil, take stvari, iz kterih nar lepši pšenica ali ječmen zraseta.

Pepél iz šote (Torf) in premoga (Steinkohle) je po mnogih skušnjah tako dober gnoj, da se je le čuditi, da vsi kmetovavci še tega ne spoznajo, ki imajo v svojem kraju lepo priložnost, dosto tacega gnoja si pridobiti. V pepélu nekatere šote je več rodovitnega gnjilca, kakor v vlažnem živinskem gnoju. Za podlago tacih kupov, na kterih si kmetovavec tako imenovani mešani gnoj (Compost) nareja, ni skor boljši stvari, kakor je imenovani šotni in premogov pepél, zato, ker gnojnico in druge mokre gnojnine hitro sërka in v sebi obderži. Zato je rahla šota že sama po sebi tudi posebno dobra nastelja za krave in prešiče. Nekatere sorte premoga, posebno rujavi premog (Braunkohle), kteri scer ni tako obrajtan kakor svitli črni premog, imajo toliko žvepla v sebi, da postanejo poln železnega vitriola, akodelj časa na zraku leže in žvepleni prodec razpade. Tak razpaden premog zgrabi in v sebi obderži vsakomericó amoniaka, to je, tiste stvari, ktera nam smerdí iz gnoja, zlasti človeškega. Ker pa je v ravno tem, človeškemu nosu sila zopernem smradu veliko veliko gnojne moči, vsak lahko zapopade: kako koristno je včasih kakošno lopato tacega sperstenega (razpadenega) premoga v straniša (sekrete) vreči, da vjema smrad in tako gospodarju ob enem dvojni dobiček donáša: smrad jemlje, in ga v-se poserka, da je potem gnoj še veliko bolj močan.

Oglje derv, šote in premoga ne gnoji naravnost zemlje, ker oglje tako rekoč zgnjiti ne more in tedaj tudi ne spersteneti. Vendar ima to

dobro lastnost, ker ima veliko luknjic v sebi, da se v zemlji raztopljenih gnojnih stvari napiva, pa tudi iz zraka takošne sërka in jih v zemlji obderži — rastlinam v živež. Zatega volja je tisto oglje, ktero je bolj rahlo in lahko, bolji od preterdega in teškega.

Žagovna, terske in drugi odpadki lesa, pezdirdirje itd. se morajo po njih notranji vrednosti pristevati tistemu gnoju, ki rastlinam daje naravnost obilo živeža; njih gnojna moč je zlo enaka slami; le ti razloček je med njimi in slamo, da tako lesovje ne strohni in se ne spersteni tako hitro, kakor slama. Zato je za nje kaj dobro, da se pridene gnojnice, scavnice ali družega gnoja, po kterem hitreje zgnjijo. Zatega voljo je pametno, tako šaro porabiti za nasteljo v hlevih, zlasti govejih in prešičjih.

Vse to, kar smo sedaj od žagovine itd. rekli, veljá tudi od vsih lesnih ostanjkov iz fabrik, naj so izkuhane ali scer razdrobljene korenine, veje, listje, debela itd. Tudi po zmletih koreninah ostalo črëslo strojarjev se smé šteti v to versto; le to si je zapomniti, da se je črëslo o strojbi kislin napilo, in da te odpraviti in črëslo v gnoj spremeniti, se mora apna mu pridjati, ktero potegne kislino iz njega. (Dalje sledi.)

Slamnate krove ognja obvarovati.

Neko francosko kmetijsko društvo priporoča naslednji pomoglej, na kmetih slamnate krove ognja obvarovati:

Naj se vzame 7 funtov glin, 2 funta konjskega gnoja, 1 funt peska in 1 funt živega apna. Vse to naj se dobro skup zmeša, da postane iz tega neka redka mavta. S to mavto se namaže slamnati krov, in sicer precej na debelo. Ko se je namazitev bila posušila, razpokne včasih semtertje; te razpokline se morajo z ravno tisto mavto skerbljivo zamazati in popraviti. Tako zavarovna pomôga ni draga. Za krovno ravnino 1000 štirjaskih čevljev ne veljá morebiti namazitev več kot 2 ali 3 goldinarje.

Opomin kmetovavcom.

Ne moremo se zderžati, da bi sopet ne opomnili kmetovavcov, ki imajo skerb za svojo živino: najjo varjajo poletnih nevarnih bolezin, ki jo večidel nanagloma končajo. Izvirajo te bolezni iz spridene kervi, ki po veliki vročini vsa črna in gosta postane. Ne presilno delo ob hudi vročini, hladin hlev, dosto hladne vode za pijačo, kopanje živine, in trava za pičo so nar bolj gotovi pomočki, živino obvarovati te strašne bolezni.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 9. julia 1853.

List 55.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množí.

Po dr. Stöckhardt-u.

Rastljinke gnojne stvari.

(Dalje.)

Listje, šilovje, resje, mah in enake stvari imajo veliko gnojne moči v sebi in še več kakor slama. Pa kako je to, da že stari pregovor pravi: „listje in šilovje ni nič vredno za polje?“ Vzrok tega je le v tem, da zrelo listje, še bolj pa šilovje (ali iglice od hojevja) ne rado in le počasi trohni, ker je z vošeno in smolnato snovo navdano, ktera zadržuje trohnjenje. Bukovo listje, če na kupu leži, še v dveh letih popolnoma ne strohni, in zrelo šilovje od smrek in jelk še dalje ne strohni v zemlji.

Kdor tedaj hoče listje in šilovje za poljekmalo rodovitno narediti, naj ga zmeša s perstjo in z blatom in še pridene nekoliko apna in pepela; le kadar je na to vižo popolnoma strohnelo, naj ga navozi na njivo.

Da so naše besede gotove, prašajte vertnarje, ki listje za mešani gnoj visoko cenijo.

Saje od premoga, šote in derv že slovó od nekdanj kot posebno dober in močen gnoj. In lahko je to zapopasti, ker imajo veliko amoniaknih soli, ktere so se naredile iz enega dela gnjilca zgorelih stvari in so se v saje sprijele. Še več pa kakor dervine saje, imajo saje premogove (Steinkohlennuss) teh soli (posebno žepelnokislega amoniaka) v sebi.

Saje so tedaj že zgotovljen gnoj, le malomanj močne, kakor tičjek guano; so tedaj dobre za njivo po verhu gnojiti. Tudi za napravo mešanega gnoja so kaj dobre.

Gobe, drožje od vina, ola, jesiha itd. so močen in dober gnoj. Vse te stvari so že zlo živalskemu gnoju enake, in ker imajo obilo gnjilca in fosforne kisline v sebi, so veliko več vredne kakor vsak drug rastljinak gnoj. Na priliko: mušnica (muhja goba) ima v 100 svojih obstojnih delih 6 delov in pol gnjilca, zraven tega 9 delov dobro gnojnih rudskih reči, drožje pa še več. Res je, da v frišnih gobah je veliko vodenega, kar ni za gnoj nič vredno, zato pa se na kup mešanega gnoja kaj dobro priležejo, ker so tako rekoč kvas, po katerem druge gnojne reči, ki so se na kupu zmešale, hitreje gnjiti začno.

Živalske gnojne stvari.

Ni ga gnoja, ki bi za rodovitnost zemliš bolj bil, kakor so sploh vse stvari, ki jih dobivamo od

žival, zakaj v teh je nar več tiste nar imenitniše gnojne moči, ki jih pod imenom gnjilca in fosfora poznamo, iz katerih se po gnjitenju rastljinški živež: amoniak (ali solitarjeva kislina) in pa fosforova kislina narejata. Dalje so živalske stvari za mešani gnoj ali kompost še zavoljo tega neprecenljive, da naganjajo tudi druge reči k hitremu trohnjenju in gnjitenju, ker same hitro gnjijo in trohniyo. Ako se primešajo živalske reči gnojnemu kupu je ravno taka, kakor ko se v moko kvas postavi.

Med obstojnimi deli živalskega trupla je le eden, ki nima nič gnjilca v sebi in za gnoj ne velja nič, in je še celo škodljiv, zato, ker zadržuje dež ali sicer močo, da ne moreta v zemljo, kjer je tak gnoj potrošen, in da po tem takem druge gnojne reči bolj počasi razpadajo in trohniyo. Ta za gnoj malo pridna stvar je mast ali loj.

Vsi drugi deli živalskega trupla, naj so mehki ali terdi, imajo veliko veliko gnjilca v sebi, in scer, kadar so dobro posušene, imajo v 100 delih 15 do 17 delov gnjilca, tako je suho meso, suha kri, suha koža, dlaka, šetinje, volna, rogovi, parklji, hrustanci itd. Le kosti nimajo toliko gnjilca v sebi: če so čiste in popolnoma suhe, ga nimajo več kakor 5 delov.

Kar smo pa sedaj od obilnosti gnjilca v živalskih rečeh rekli, velja le od taci, ki so čiste in suhe; dokler niso posušene, in so jim še druge reči primešane, je razmera gnjilca, tedaj tudi gnojničnost manjši, ker vodená stvar in mnoge druge primešance tudi precej znesó. (Dalje sledi.)

Gospodarske skušnje.

(Gotov pomoček zoper bolhe na zelji, repi, korenji, salati itd.) je gnojnica (Mistjauche). Ker pa gnojnica za nježne koreninice mladih sadik ali flanc je prehuda, in jih, kakor navadno pravimo, požgè, se mora zemljiše že en dan ali dva dni preden se sadike sadé, z gnojnico poskropiti, na vertu se stori to z vertno škropivnico, na polju pa s sodcem, v katerem se gnojnica na njivo pelje. Se je v enem ali dveh dneh z gnojnico poverh poskropljena zemlja osušila, ni nobene nevarnostiveč ne za seme ne za mlade sadike.

So pa sadike že vsajene, se mora gnojnica varno po zemlji škropiti, da se z bolhami vred tudi ne pokončajo sadike. Ko so tedaj sadike že vsajene, naj se naredé majhni žlebčki ali grabnički kakor so grede dolge, in v te naj se škropi gnojnica.

Ni nam treba še posebej povedati, da gnojnica, ki je gotov in nar ložji pomoček zoper zemeljne bolhe in njih zalego, ima še to dobro, da močno

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 16. julia 1853.

List 57.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množi.

Po dr. Stöckhardt-u.

Živalske gnojne stvari. (Dalje.)

Meso, kože, kite in vès drob živinski je dober gnoj. Meso ima v 100 funtih zraven 75 funtov vode 3 do 4 funte gnjilca, polfunta lugastih, in pol funta fosforokislih soli v sebi; vse to je dober gnoj. Ker pa mast, kakor smo že rekli, za gnoj nič ne velja, naj se ali za kolo-maz (šmir) ali za svečavo ali mjilo (žajfo) poprej od mesa izreže, ali, kar je še bolje, izkuha, preden meso zgrije in njivo gnoji.

Kri je še bolji gnoj kakor meso. Kako dober gnoj je kri, se lahko pri mladih sadnih drevésih vsak prepiča, če desetkrat toliko vode kervi prilije in s tako kervavo vodo drevéscem priliva. Na Francoskem posušé vsako leto veliko kervi in jo potem v daljne kraje prodajajo, cent suhe kervi po 4 do 5 tolarjev, kjer z njo sladkorje (cukrene drevésca) gnoje. V 100 funtih kervi zaklane živine je 80 funtov vode, gnjilca 2 do 3 funte, kuhinske soli pol funta, fosforokislih soli 8 lotov.

Rožnina, kopita, parklji, dlaka, volna, ribje luskiné, kosti. Gnojna vrednost teh reči se ravna po tem: ali imajo več ali manj gnjilca v sebi, in ali so bolj ali manj razdrobljene. Kar gnjilec zadene, je kemijsko preiskovanjera-zodelo, da v 100 funtih

rožnine je	10 do 12	funtov gnjilca,
volnatih cunj	10 do 12	” ”
kopit in parkljev	9 do 10	” ”
šetin, perja	9 do 10	” ”
starega usnja	6 do 7	” ”
kosti	4 do 4	” ”
košenega oglja (špodiuma)	1/2 do 1	” ”

Druzih rudninskih stvari (zemelj in soli) je v omenjenih rečéh tako malo, da se ne morejo porajati; le pri kostéh je druga; kosti imajo še čez polovico gnojnih fosforokislih zemelj v sebi. Scer je pri vsih teh rečéh še to opomniti, da same po sebi ne razpadajo rade, se tedaj le zlo počasi sperstené, ako se nalaš ne zdrobé, kakor se to s kostmi, košenim ogljem in rožnino zgodi. Pri cunjah, perji, šetinah, usnju itd. pa še zdrobljenje ne pomaga dostó; treba je tem stvarém apna ali pepela primesati, da tako gnijó in sperstené.

Kebri vsakega plemena, polži, červi, gosence so kaj dober gnoj, kadar so popolnoma

verh zemlje ali pod zemljo zgnjili. Hrošči (majski kebri) imajo 3 dele gnjilca v sebi, vsa druga gori omenjena žival pa na pol manj (poldrugi del); scer pa imajo kebri, polži, gosence in červi veliko fosforokislino v sebi. Iz tega se lahko razvidi, kako dober gnoj je ti merčes.

(Dalje sledi.)

Gospodarske skušnje.

Da se pod streho, s ceglom krito, živinska klaja ne spridi.

Kmetovavcom je znano, da s ceglom krito strešje ni dobro za živinsko klajo, in da posebno isto senó, ktero je naverh kupa ravno pod streho, pri živini véasih zlo nevarne bolezní napravlja, nahuho, gnjilobo pljuč in več druzih bolezin.

Vzrok se lahko spozna. Pod streho spravljena klaja puhti čez zimo veliko soparce iz sebe. Ker pa skoz cegel mraz veliko ložé gré, kakor skoz škodle ali slamo, se soparca shladi, v vodene kapljice spremeni, klaja se po tem zmoči, zatuhla postane, plesnije in gnije.

Line na strehi ne pomagajo dosti; nekteri kmetovavci so streho odkrili in namesto cegla so jo pokrili s škodlami; taka streha je pa zavolj ognja nevarna.

Kako bi se tedaj dala ta reč naj bolje in z naj manjšimi stroški popraviti, da bo za klajo dobro? Od znotraj naj se nabijejo dilje pod streho skoz in skoz, in berž je pomagano. Komur je pa to predrago, naj s slamo pokrije klajo pod streho, in obvaroval jo bo plesnjivosti. Slama se vé dabo vlažna postala in da ne bo za klajo véč dobra, al to ni taka zguba, ker je za nasteljo dobra.

Živinorejcom in kmetovavcom na ponudbo.

Gosp. Střzelba, svečar v Ljubljani na Št. Peterskem predmestji, nas je naprosil, da bi v „Novicah“ naznanili, da se pri njem svečarskih oeverkov (Krammeln) za prešiče, in pa slane vode (Salzwasser, Unterlauge) za gnoj dóbi; funt oeverkov po 2 krajcarja, slana voda pa tudi prav dober kup, in on sam še posodi pripraven sodec za odpeljanje.

Ker mora vsak prijatelj kmetijstva želeti, da bi vsaka reč v prid prišla, ki je za kmetijstvo dobra, radi naznanimo to ponudbo, in le to pristavimo: da oeverki so posebno dobra piča prešiče hitro spitati, in posebno zadnje tedne pitanja bi utegnili nar bolje služiti, ko je že spitan prešič bolj kočljiv in si pičo bolj izbera; oeverke pa bo rad jedel in močno mu bojo teknili (1 ali 2 funta na dan). — Slana voda pa, od ktere bomo v našem nauku: „kako naj si umni kmet gnoj

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 30. julia 1853.

List 61.

Kako naj si umni kmetovavec po vsih potih svojega gospodarstva gnoj množi.

Po dr. Stöckhardt-u.

(Dalje in konec.)

Od še nekterih gnojnih stvari.

Voda, v kateri se je perilo pralo, in mjilnica (žajfnica) nima scer gnojnih reči v sebi, vendar je vredna, da se na gnojni kup vliva, ker ima nekoliko lugastih in kuhinske soli, zraven pa nesnage, potú, prahú itd. Veliko močnejši je voda, v kateri v fabrikah sukno in volno perejo, zlasti tista, kateri je scavnica primešana in se za prvo pranje volne potrebuje. Tudi lug, v katerem se predivo ali platno za belitev pripravljajo, ima precej gnojnih stvari v sebi.

Pomije in drugi ostanjki v kuhinjah bi bili tudi za gnoj kaj dobri, ako bi se ne porabili za pičo živine.

Kisla voda v oljarijah (Sauerwasser der Oelraffinerien), ktera ostane po čiši sirovega olja z žvepleno kislino, je dobra za gnoj, da zaderžuje amoniak, ki scer rad zbeži, kakor smo že večkrat rekli; z laporom ali kakosno drugo apneno stvarjo napravljajo mavec ali gips po meri žepne kisline.

Slana voda ali spodnji lug svečarjev. Kadar svečar mjilo (žajfo) kuha, prideva na zadnje toliko kuhinske soli, da postane še pričijoča voda močno slana, v kateri ne more mjilo več razstopljeno ostati, kadar se hladi, plava tedaj mjilo zgorej, spodaj pa se vsede slana voda ali spodnji lug, ki ima veliko kuhinske in lugaste soli v sebi. Ako se zmeša s 3 ali 4 deli vode, je ta slanica kaj dobra za kupe mešanega gnoja (kompost).

Ker smo pregledali v pričijočem nauku vse stvari, ktere gospodarji in gospodinje dostikrat zametujejo, čeravno so dober gnoj, in jim pokazali, da bi ne smeli nobene smeti zametovati, ker vsaka je dober gnoj ali naravnost ali po tem, ko se je na gnojnem kupu podelala, hočemo še nekoliko omeniti

Od mešanega gnoja.

Kaj je namen tacih kupov, na ktere se soderga vsake baže za gnoj spravlja?

Namen je dvojni.

Pervo so taki kupi (komposti) za kmetovca gnojna hranilnica ali šparovka (Düngerspar-kasse), v ktero vse, tudi naj manj porajtane smeti, ktere se scer pogubijo, spravlja in nabera. Bolj ko je gospodar sam priden, in bolj ko svoje posle naganja, da vsako smet poberejo, poprej se bojo vinarji, ki se shranjujejo na tak kup, narasli v kapital, ki je potem veliko tolarjev

vreden, in koliko čedniši bo v njegovi hiši, okoli hiše in na dvoru.

Drugi namen tacih gnojnih kupov je, da se sirove in nepodelane stvari v rodovitni gnoj prekuhajo, da ga rastljine povžiti zamorejo, kadar se na njivo ali senožet dene. Kakor želodec nabrane jedila prekuhuje in prebavlja, da potem iz jedil napravljeni sok serkalne žilice lahko popijejo, tako se podelajo tudi na takem kupu marsiktere stvari v kratkem času v rodovitni gnoj, ki bi brez tega veliko let za nobeno rabo ne bile.

Da pa začne mešanica na takem kupu vreti in gnjiti, z eno besedo: podelovati se, je treba tacih stvari, ki to vrenje spodbadajo in naganjajo; te so: scavnica, gnojnica, kri, lugaste in slane vode, apno, pepel itd.

Da mešanica vrè, potrebuje razun primerne mokrote tudi primerne gorkote in zraka.

Dobro je, take kupe perve mesce, vselej po tem, ko so z gnojnico ali slano vodo itd. pomočeni bili, terdno potlačiti, ker se le tako kup poprej zgreje, kakor pa če je rahlo deržan.

Če je kup, ktereга od časa do časa preiskovati imamo, znotraj tako vroč, da v njem roka sterpeti ne more, se mora presilna vročina potolažiti s tem, da se kup pomoči.

Se je pa na gnojnem kupu že vse zdrobilo in razpadlo, je treba kup večkrat premetati in ga ne preterdo potlačiti.

Poslednjič moramo še to omeniti, da vsaka stvar raji in pred gnjije, če je razdrobljena. Kopito, rog, cela kost, poleno itd. zna deset in deset let na kupu, v zemlji ali na zemlji ležati, preden se bo zdrobiti dalo; so bile pa te reči razsekane, spahane ali raztolčene, bojo kmalo razpadle. Naj se tedaj kmetovavcu to delo ne toži; svest si zna biti, da bode veliko prej si tako gnoja napravil.

Nova cesarska postava, ktera zadeva služnosti ali servitute v gojzdi in na družih zemljiših.

(Dalje.)

Drugi razdelk.

Posebne odločbe.

A. Kako služne pravice (servitute) uravnati (regulirati).

Od stelje in družih gojzdnih pridelkov.

§. 20. Pri uravnavi služnih pravic zastran stelje kakoršne bodi sorte in družih gojzdnih pravic se mora natanjko odločiti: ktere sorte so